

„...kopott, szürke alakja miatt lomhábbnak képzelte az ember”

Géczi János emlékezése Hervay Gizellára*

Gáspár György: *Tudjuk, hogy Hervay Gizellával közelebbi, lelkinek is mondható kapcsolatban álltatok. Hogyan, milyen körülmények között ismerkedtetek meg?*

Géczi János: Az 1980-ban elnyert Móricz-ösztöndíj lehetővé tette, hogy tervben lévő *Vadnarancsok* című kötetemhez anyagot gyűjteni hat hónapra a Veszprémi Országos Oktatási Intézet-től eltávozást kapjak, és Goldschidt Dénes, a Semmelweis Kórház pesthidegkúti részlegének az igazgatója, akihez rokoni, baráti szálak fűztek, megengedte, hogy ez idő alatt 'biológusként' dolgozzak – azaz interjúkat készítsék – Hidegkúton, az intézetében.

Fél nyolcra jártam be az orvosokkal, pszichiáterekkel, pszichológusokkal együtt, és ötig, hatig részt vettem a különböző terápiás programokban. Nyitott, nagyon jó szellemű, majd-hogynem antipszichiátriai intézet volt. Dénes nagyon tekintélyes, művelt társasági ember, hatalmas művész- és tudóscsoport vette körül. Ezeknek az embereknek többsége nem a beteg volt, hanem baráti kapcsolat fűzte hozzájuk. Egyébként különös legenda foglalta magában, a feleségeivel, mozgékony gyerekeivel; tehát egy picit bizánci, egy picit pedig olyan dél-francia alkatnak számított. Az újabb pszichológiai irányzatok egyik atyamesterének számított, és engedte, hogy nem szakképzett emberként jelen legyek a számos foglalkozáson.

Beengedett az intézetbe, egyedüli kérésére kellett ügyelnem: ha valamit publikálni akarok, akkor az a beteget hátrányosan ne érintse. Emiatt aztán kizárólag azokkal a kezeltjeivel dolgoztam, akiknek nem organikus betegségük volt, ők dönteni tudtak abban, hogy szóba állnak-e velem, illetve arról, hogy a kész anyag – megfelelő elkendőzés után – közölhető-e vagy sem. Addig tartott velük, a páciensekkel a beszélgetés és az újrabeszélgetés, amíg ki nem kerültek az intézetből, és többnyire gyógyult emberként dönthettek az elkészült szöveg közléséről. Illet megvárnom, hogy valóban stabilak-e.

A pesthidegkúti kapcsolatok között azonban talán a Gizizhez fűződő, a *Vadnarancsoktól* független barátság a legfontosabb. Róla, miután költő volt és meghalt, talán kötelesség beszélnem. Másokról nem.

Gizivel az első találkozás hagymáz-lázalom volt. Egyik reggel, hetente mindig akadt ilyesmi, az egész intézet számára volt egy közös megbeszélés. Klebelsberg Kunónak a villájában található az egykori intézet, annak a fogadótermében, amelynek egyik oldala tiszta tüköruveg, a plafontól a padlóig. A szalonszerű helyiségben fehér kórházi széken üldögéltek a betegek, az ápolók, az orvosok, meglehetősen zsúfoltan. Gizit éjszaka, vagy talán az előző napon hozták be, úgy tudom, hogy Szederkényi Ervin, a Jelenkor fő-

* Részlet a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárában készített interjúból

szerkesztője segítségével. Pécsett tartózkodott korábban Gizi, hosszú ideig lehetett rosszul. Mindenféle mentális bajai voltak. Sejthetően a korábban elhalt fia és az egykori Szilágyi Domokos miatt, de még inkább egy nagyon nagy, reménytelen szerelem okán. Reggel szürke, tépett, kócos hajjal, boszorkány és egyben cigány alakjában, erdélyi, hosszú szoknyában, mély hangon, nagyon barna és hihetetlenül vakító, sötétbarna-feketés szemmel, feketére vénült arccal jelent meg új betegként a kórházi tömegben. Hihetetlen jelenségként. Késve robbant a tömegbe. Megdőbbsenve látta, hogy ott betegek várják és kémlelik. Mint utólag elmondta: úgy érezte magát, mintha egy Bosch-képbe lépett volna bele. Mi, a nem betegek ott ültünk összevissza, némelyek fehér köpenyben, mert érdekes módon akadtak, akik ezzel akarták érzékeltetni, hogy nem ápolnak. Gizi beléptekor megmozdult léptétől a lécparketta, és a parketta miatt az egész falnyi tükrön hullám futott át, magam is láttam, ahogyan a tükör látványa széjjelesett. Én pontosan akként láttam, mint Gizi. Szétesett a szoba. Gizi ettől pánikrohamot kapott, sikongott, hogy ezt a rontást vegye le valaki róla. Kiszolgáltató, védtelen, esendő és szenvedő asszony vergődött a tömeg közepén. Máskor mindig keménynek látszott. Senki nem segített, nem segíthetett. Nekem az első kórházban töltött napjaim voltak ezek, nem tudtam, mit kell csinálni. Valóban az volt a hatásos, amit az orvosok tettek, hogy részvétellel figyelték a helyzetet, jelen tudtak lenni és ezzel támogatták.

– *A terápia része lehetett, hogy nem kell közbeavatkozni?*

– Nyilván, ha be kellett volna avatkozni a szituációba, a szakemberek azt megteszik. De a jelenlét és a meg-

figyelés a terápiához hozzájárult. Az ápoltak számára is, hiszen Gizi életébe is beavatódtak a többiek, részeseivé váltak a betegsége tüneteinek, és a betegek is láthatták, hogy hogyan kell ilyenkor viselkedni: nyugodtan.

Számos élményem kötődik Gizéhez. Egy-másfél-két hét múlva Zalán Tibor barátom, aki régről ismerte, meglátogatta Gizit, ételt hozott számára. Zalán felesége, Csilla küldött be egy sült galambot. Az egésznek, amikor Baráth doktornőtől hallottam, allegorikus értelem jutott. Gizi a galambbal körberohanta a hatvan-nyolcvan beteggel foglalkozó intézetet, és mutogatta, hogy ő már megkapta a sült galambját. Ennek utána derült ki számára, hogy Zalánnal régi, testvéri barátságban vagyunk, talán ettől megnyílt. E naptól kezdve lettünk Gizivel jóban.

– *Azt tudta rólad, hogy te is költő vagy?*

– Nem hiszem, hogy tudta. A verseimet sem biztos, hogy ismerte. Azt hitte a nevem alapján, hogy erdélyi vagyok.

Nem tudta, abban az állapotában nem is tudhatta összerakni a valósága darabjait, még az olvasatait és a gondolatait se. Többféle világ volt adott egyszerre számára.

Később, idővel, napközben vagy akár esténként, kísérelve, szülőkkal, rokonokkal, barátokkal vagy a biztonságosan viselkedő betegtársakkal együtt el lehetett hagynia az intézetet, neki éppúgy, mint bárki másnak. Ki lehetett menni kirándulni, kocsmázni, süteményezni. Gizi először Egerbe ment, egy hétvégi kirándulásra, ápolókkal elegy betegekkel. Lassan „irodalmi szalont” kezdett fenntartani – és a szalontagok jelenlétét sem igényelte, elég volt némelyeket csupán fölemlgetni. Nagyon szerette például

Kosztá Gabriellát, Csordás Gábor feleségét, az erdélyi színésznőt. Rajta keresztül lehetett talán Szederkényivel kapcsolata, Zalán és mások is jártak hozzá, Ilia szegedi tanítványai is elkezdtek odafigyelni, gondoskodni, s persze több költő- és művészárs is akadt a gondozottak között. Egy testvére, fiú féltestvére, aki Budapesten élt, ugyancsak gyakorta járt hozzá.

Gizi, amikor még inkább elengedhető állapotba javult, és csütörtök esténként elengedték, maga is társasági életet élt. Akkor már barátságba került Tóth Erzsivel, a Csütörtök Esti Társaság egyik vezéregyéniségével, s néhányszor velük, velem is bandáztott. Gizi nem a saját nemzedékével tartotta a kapcsolatot, egyszer csak benne ült a fiatalok egyik csapatában, abban, amelyben akkor még jelen volt Csajka Gábor, Szervác, Szikszai, Banos János, Zalán, s feltűnt hol ez, hol az, de soha nem kért semmi előjogot. Néhányszor más irodalmi programon is megjelent, amikor a JAK összeült, a szentendrei JAK-találkozót tartottuk, ahol a hatalom és az írók először rugdosták össze a port, ő bizony jelen volt. Szentendrén maga kérte, hogy velem lehessen, mert hosszabb időre nem volt szokás őt az intézményből kiengedni. Sajgó emlékek ezek. A kapcsolatunk a *Vadnarancsok* megírása után is megmaradt.

– *Miről szóltak ezek az általad irodalmi szalonnak nevezett összejövetelek, beszélgetések? Irodalmi jellegűek voltak, vagy vegyes témájúak?*

– Az intézetben, a látogatóival biztosan privát ügyekben tárgyalt, magánbeszélgetések sora darabolta meg vagy fogta éppen össze a napjait. Utánuk bőrruhája lobogásából volt látható, milyen hatással lehetek rá az ismerősei. Gizi amúgy szokásosan, mint a villám, úgy közlekedett. Für-

ge, cikcakkozó léptekkel, pedig kopott, szürke alakja miatt lomhábbnak képzelte volna el az ember. Nem az volt, sem a beszédében, sem a mozgásában. Lehet, hogy másmilyenek is tudott látszani, lehet, másmilyen is tudott lenni és ezt az egyszerre gyors, egyszerre lassú habitust a gyógyszerek okozták, én csak ekként emlékeztem. Hol vibrált körülötte a levegő, és rendkívül szellemes intellektussal megáldott asszonynak mutatkozott, hol pedig egy apatikus, aszexuális lénynek. Gyorsan átalakult az egyikből a másikba. Az intézetben megkereste a magához való embereket, s mindig bővítette a körét. Szeretett embereket összeismertetni, szeretett nagyon jóízűen gonoszkodni. Némelykor belefeledkezett a bajaiba. Több idősebb pályatársa is látogatta. Őket, érdekes módon, mintha kevésbé viselte volna... A saját korosztályába tartózó nőket is úgy nyírta, ahogy csak bírta. Igazi éles, erdélyi fondorlattal. A harmadik, negyedik mondat után vettük csak észre, miféle mély kút kávéjához vitte azt, akit esetlen nem szívelt.

Ami az irodalmi élet másik oldalát illeti: a Csütörtök Esti Társaságban mindenről esett szó. Folyóiratokról, kiállításokról, kajáról, emlékekről, ki hogy él. Gizit nemegyszer hallottuk énekelni. Tóth Erzsi ugyancsak szeretett dalolni. Hogyha „leült” a társaság, a két nő rázendített. Egymásra néztek, s egyszerre rákezdték a dalra. És nagyon szépen, érzelemgazdagon, önmagát adva énekelt Gizi. Mindig belülről. A hitelessége nem az énekmondásban tűnt ki, hanem abban, hogy azonosult azzal, amit énekelt. Tátott szájjal hallgattam. És bizony, ott sokszor mások is énekeltek velük, nem maradtak ketten. Érdekes, ez a kör olyannak látszik így, mintha Nagy László, Csoóri Sándor... tehát népies,

de minőségi irodalomárokából állt volna össze. De nem. A félavangárd, az avantgárdhoz közeli, a posztmodernnek mondott figurák, mint Csajka Gábor Cyprián vagy Szikszai Karcsi, vagy némelykor én is ott voltunk. Gizi ebben a társaságban láthatólag otthon érezte magát, rendületlenül járt ide. Némelykor a féltestvérét is elhozta.

Kórházi ápolása után több irodalmi estet rendeztek a számára. Pl. a Kassák Klubban, ahol Kovács Kati, szegedi évfolyamtársam sikeres estet szervezett. Ezekben az estekben aztán kiderült, hogy Gizinek a hazai közege kizárólagosan a fiatal nemzedék. Lázár Ervinen, Vathy Zsuzsán kívül egyetlenegy harmincévesnél idősebb író nem láttam. Miközben zenészek, képzőművészek, Erdélyből ájtott művészek és ifjabb irodalmárok tömegében voltunk.

Ezek már az utolsó pillanatai voltak Gizinek... És akkor láttam őt összeomlani. Nem tudom megmondani, hogy mi lehetett a magába zuhanásának a közvetlen oka, az értelmét ő abban határozta meg, hogy rájött: itt is magányos.

A temetése. Az rettenetes volt.

Őt nem találták meg azonnal, senki nem nézett rá előzetesen, s amikor meghalt, akkor is a halála után jóval később találták meg. A 'temetésén' szinte csak a fiatalok voltak. Én véletlenül Tóth Erzsivel együtt mentem a temetés előtti búcsúztatására. Mi, mint kezdő temetésre járók, nem tudtuk, min fogunk részt venni. Nem emlékszem békés szívvel a beszédekre. Nem volt, aki ne a másodlagos dolgo-

kat hangsúlyozta volna Gizi kapcsán. Ő ugyan balladás sorsú, de szeretetre méltó ember. Azt hiszem, a nemzeti küldetésstudatos, erdélyi ízekben gazdag irodalom legjobb művelőinek egyike. Ebből a szempontból modernebb felfogású, mint több kortársa. De ennek hangsúlyozása helyett az elvesztett gyereket, az elvesztett férjet, a tragikus Antigoné-vonásokat emelték ki sorsából. A beszédeket hallgatva úgy éreztem, temetése a beszélők küldetésstudatáról szólt, és nem a fájaldalmukról, nem az elhunytól.

Visszatérve arra, amit mondani szerettem volna: felrakták az urnát a kocsira, és elindult. Mi, ártatlan kölykök halálosan meg voltunk rémülve. Az első nemzedéki haláleset volt az övé. Mentünk a gyászkocsi után. A lovak megkerülték a ravatalozót, és az épület mögé, a szemétdombra mentek. Mi követtük, és egyszerre ott álltunk az elhasznált virágokból halmozott szemétdomb közepén, amikor leugrott a gyászhuszár, s hóna alá kapva Gizi urnáját, elrohant. Ami akkor az arcokra kiült, azt nem lehet elfelejteni. Pokolszerű jelenet volt. Gizi életéhez méltó.

Később tudtuk meg, hogy Gizi hamvait Erdélybe vitték, azaz az országból kilopták. Mert nem engedélyezték az országból való kivitelét, egyik testvére hazacsempészte a hamvakkal telt urnát Erdélybe, Romániába. A család nem kívánta, hogy itt temessék el, Magyarországon. Fehérneműk közé rejtve vitték haza a hamvakat. Nem tudom pontosan, hova került.